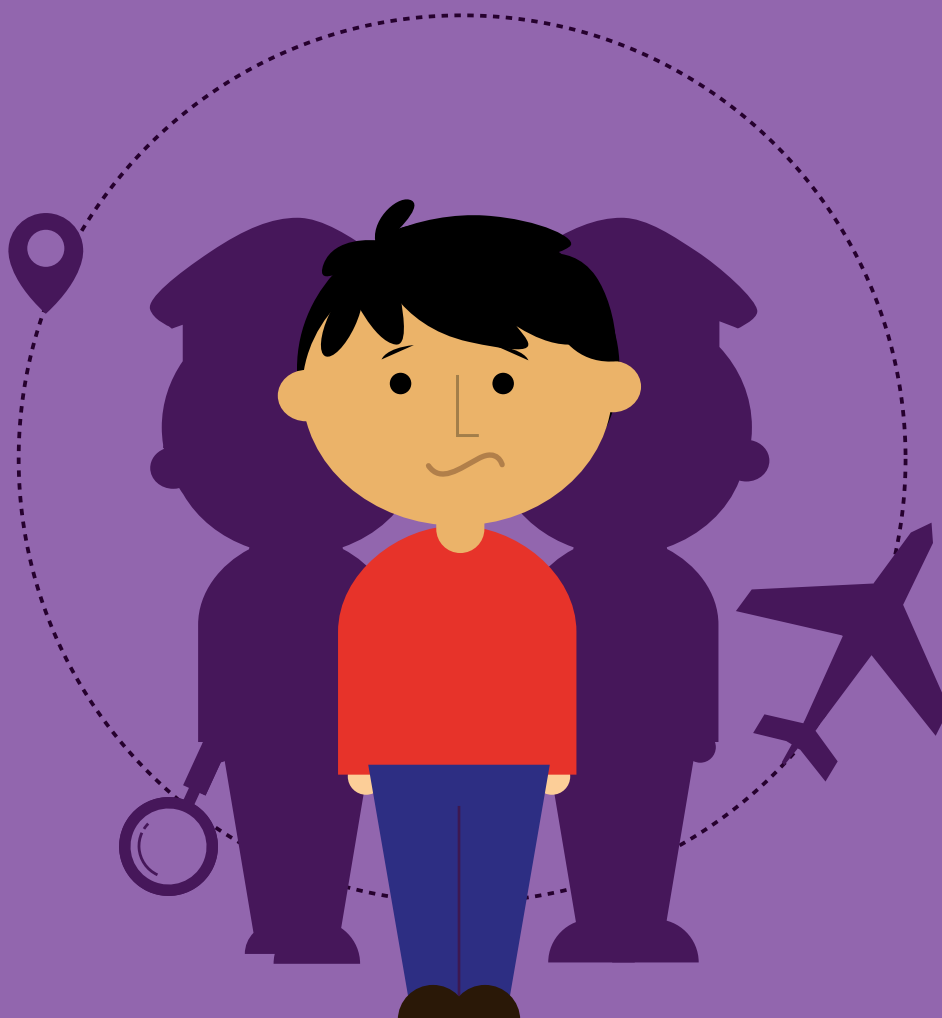

LATVIJAS REPUBLIKAS

TIESĪBSARGS

CILVĒKU TIRDZNIECĪBAS UPURU ATPAZĪŠANA IZRAIDĪŠANAS PROCESĀ

Mācību materiāls

EIROPAS SAVIENĪBA
Patvēruma, migrācijas un
integrācijas fonds

Projektu "Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1.posms)"
(Nr. TSB/PMIF/2018/1) līdzfinansē Eiropas Savienība

CILVĒKU TIRDZNIECĪBAS UPURU ATPAZĪŠANA IZRAIDĪŠANAS PROCESĀ

Mācību materiāls

2020

SATURA RADĪTĀJS

Ievads	4
1. Starptautiskais, Eiropas Savienības un nacionālais normatīvais regulējums cilvēku tirdzniecības jomā	6
1.1. Starptautiski tiesiskais regulējums un tā vēsturiskā attīstība	6
1.2. Eiropas Padomes dokumenti cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā	9
1.3. Eiropas Savienības normatīvais regulējums	11
1.4. Nacionālais normatīvais regulējums	12
2. Cilvēku tirdzniecības jēdziens, veidi un pazīmes	15
2.1. Cilvēku tirdzniecības jēdziens	15
2.2. Cilvēku tirdzniecības veidi un pazīmes	16
2.3. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana	22
3. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana izraidīšanas procesā	26
3.1. Starpinstitūciju sadarbība cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā izraidīšanas procesā	30
3.2. Ārzemnieka informēšana par tiesībām	35
3.3. Drošības pasākumi	36
Pielikums Nr. 1: cilvēku tirdzniecības indikatori	38
Pielikums Nr. 2: uzdevumi tēmas apzināšanai un zināšanu pārbaudei	42
Pielikums Nr. 3: informācija par cilvēku tirdzniecības upura tiesībām	44
Izmantoto tiesību aktu saraksts	48
Iestāžu un organizāciju kontakti	50

IEVADS

Īsumā par projektu

2019. gada martā Tiesībsarga birojs sadarbībā ar Valsts robežsardzi uzsāka vairāku gadu ilgu projektu “Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1. posms)” (Nr. TSB/PMIF/2018/1). Projekta vispārīgais mērķis ir nodrošināt piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības procesu atbilstību Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai 2008/115/EK (2008. gada 16. decembris) par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz to trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi. Savukārt projekta tiešais mērķis ir pilnveidot Eiropas Savienības standartiem un prasībām atbilstošu ārzemnieku piespiedu izraidīšanas novērošanas mehānismu.

Viens no galvenajiem projektā sasniedzamajiem rezultātiem ir stiprināt starpinstitucionālo sadarbību, lai identificētu cilvēku tirdzniecības upurus pirms izraidīšanas un nodrošinātu viņu tiesību aizsardzību, tostarp pret atkārtotu viktimizāciju un nonākšanu cilvēku tirdzniecības organizatoru pakļautībā. Tādējādi projekta 3. pasākuma “Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošana izraidīšanas procesā” ietvaros kā viens no veicamajiem uzdevumiem tika noteikts izstrādāt materiālu “Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas prakse Valsts robežsardzes veiktajās procedūrās izraidīšanas procesā”, kas apmācību procesā būs nozīmīgs palīgs ikvienai Valsts robežsardzes amatpersonai.

Cilvēku tirdzniecības fenomens

Cilvēku tirdzniecība ir viens no smagākajiem iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem, kas cilvēku ievainojamības, bezpalīdzības, nezināšanas un daudzu citu faktoru rezultātā skar ļoti daudz cilvēku¹, tostarp pašu neaizsargātāko grupu – bērnus. To mēdz dēvēt arī par mūsdienu verdzību, un tā pasaulē tiek uzskatīta par otro ienesīgāko kriminālo biznesu pēc narkotiku tirdzniecības.

Cilvēku tirdzniecības fenomens to dažādo formu dēļ ik gadu attīstās un kļūst grūtāk izsekojams. Savukārt tas arvien vairāk uzliek pienākumu valsts iestādēm apzināties un iesaistīties šīs problēmas risināšanā. Demokrātiskas tiesiskas valsts principi prasa ne tikai efektīvu mehānismu cilvēku tirdzniecības apkarošanā un vainīgo personu saukšanā pie atbildības, bet arī efektīvu un visām iesaistītajām pusēm saprotamu cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas un novirzīšanas procedūru palīdzības sniegšanai, tostarp arī izraidīšanas procesa stadijā.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka starptautiskie dokumenti cilvēku tirdzniecības novēršanas un apkarošanas jomā norāda uz nepieciešamību pēc visaptverošas pieejas cilvēku tirdzniecības apkarošanā, kas papildus pasākumiem par cilvēku tirdzniecības veicēju sodīšanu ietver pasākumus arī cilvēku tirdzniecības novēršanā un upuru aizsardzībā. Eiropas Cilvēktiesību tiesas ieskatā, tikai to pasākumu kopums, kas attiecas uz visiem trim aspektiem, var būt efektīvs cīņā pret cilvēku tirdzniecību².

Savukārt piespiedu izraidīšanas process faktiski ir pēdējais brīdis, kad persona atrodas Latvijas Republikas iestāžu redzeslokā un ir iespējams atpazīt cilvēku tirdzniecību, ja tāda ir notikusi.

Cilvēku tirdzniecības upuri izraidīšanas procesā uzskatāmi par īpaši mazaizsargātu grupu, lai gan nereti var pastāvēt objektīvas grūtības tos atpazīt. Tomēr atpazīšana ir nozīmīga, ne tikai lai cilvēku tirdzniecības upuris saņemtu adekvātu palīdzību, bet arī vainīgo personu saukšanai pie atbildības, pēc iespējas novēršot organizētās noziedzības attīstību.

1 Pēc Starptautiskās darba organizācijas datiem 2016. gadā visā pasaulē cilvēku tirdzniecībai bija pakļauti apmēram 40,3 miljoni cilvēku, starp tiem 25 procenti bija bērni. Sk.: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf

2 Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2010. gada 7. janvāra spriedums lietā "Rantsev v. Cyprus and Russia", pieteikums Nr. 25965/04, 284. - 285. punkts.

1. STARPTAUTISKAIS, EIROPAS SAVIENĪBAS UN NACIONĀLAIS NORMATĪVAIS REGULĒJUMS CILVĒKU TIRDZNICĪBAS JOMĀ

1.1. Starptautiski tiesiskais regulējums un tā vēsturiskā attīstība

Cilvēku tirdzniecības dažādās izpausmes formas un valstu centieni tās apkarot starptautiskajā vidē nav nekas jauns. Latvijā cilvēku tirdzniecības fenomens ir iepazīts samērā nesen, taču starptautiskā līmenī šis regulējums vēsturiski ir attīstījies jau no 20. gadsimta sākuma.

Pirmie starptautiskie dokumenti cilvēku tirdzniecības jomā ir 1904. gada 18. maija Starptautiskais līgums par baltādaino vergu tirdzniecības novēršanu* un 1910. gada 4. maija Starptautiskā konvencija par baltādaino vergu tirdzniecības novēršanu*³. Vēlāk tiem sekoja 1921. gada 30. septembra Starptautiskā konvencija par sievietu un bērnu tirdzniecības novēršanu un 1933. gada 11. oktobra Starptautiskā konvencija par pilngadīgu sievietu tirdzniecības novēršanu.

Savukārt, skatoties jau 20. gadsimta beigās pieņemtos starptautiskos dokumentus cilvēku tirdzniecības apkarošanas un novēršanas jomā, noteikti jāpiemin Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) 1990. gada Starptautiskā konvencija viesstrādnieku un viņu ģimenes locekļu aizsardzībai, kam Latvijas Republika gan nav pievienojusies. Konvencija noteic, ka verdzības, dzimtbūšanas, spaidu un piespiedu darba aizliegums attiecas arī uz citu valstu pilsoņiem vai

3 Ar zvaigznīti atzīmētajiem dokumentiem Latvijas Republika nav pievienojusies.

bezvalstniekiem – viesstrādniekiem (migrantiem) un viņu ģimenes locekļiem, kuri uzturas kādā no konvencijas dalībvalstīm. Šis starptautiskais dokuments faktiski bija pirmais, kas īpaši pievērta uzmanību cilvēku tirdzniecības aizliegumam attiecībā uz citu valstu pilsoņiem – migrantiem.

Palermo protokols kā mūsdienu svarīgākais starptautiskais dokuments cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā

Iesākoties 21. gadsimtam, 2000. gada 15. novembrī kā mūsdienu svarīgākais starptautiskais dokuments cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā tika pieņemts ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to (turpmāk – Palermo protokols).

Ar Palermo protokolu pirmoreiz tika sniegta visaptveroša cilvēku tirdzniecības definīcija, saskaņā ar kuru: *“Cilvēku tirdzniecība” nozīmē ekspluatācijas nolūkos izdarītu cilvēku savervēšanu, pārvadāšanu, nodošanu, slēpšanu vai saņemšanu, izmantojot spēka pielietošanas draudus vai pielietošanu vai arī citas piespiedības, aizvešanas ar varu, krāpšanas, maldināšanas vai viltus formas, izmantojot varas pozīcijas vai arī cilvēku neaizsargātību, vai arī dodot vai saņemot maksājumus vai labumus, lai panāktu kādas tādas personas piekrišanu, kurai ir vara pār citu personu. Eksploatācija ietver, kā minimumu, citu personu prostitūciju vai citas seksuālās ekspluatācijas formas, piespiedu darbu vai pakalpojumus, verdzību vai verdzībai līdzīgas formas, kalpību vai orgānu izņemšanu”* (Palermo protokola 3. panta (a) apakšpunkts).

Attiecībā uz cilvēku tirdzniecības upuru robežšķērsošanu Palermo protokolā ir noteikts: *“Tiesībaizsardzības, imigrācijas un citas attiecīgās Dalībvalstu institūcijas pēc nepieciešamības savstarpēji sadarbojas, apmainoties ar informāciju atbilstoši saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem, lai dotu tām iespēju noteikt:*

- (a) *vai personas, kas šķērso vai mēģina šķērsot kādu starptautisko robežu ar citām personām piederošiem ceļojuma dokumentiem vai bez ceļojuma dokumentiem, ir personas, kas vainojamas cilvēku tirdzniecībā vai arī ir šīs tirdzniecības upuri;*

- (b) *tos ceļojumu dokumentu veidus, kurus personas ir izmantojušas vai mēģinājušas izmantot, lai šķērsotu starptautiskās robežas cilvēku tirdzniecības nolūkos; un*
- (c) *tos līdzekļus un metodes, ko izmanto organizētās noziedzīgās grupas, lai īstenotu cilvēku tirdzniecību, ieskaitot upuru vervēšanu un pārvadāšanu, maršrutus un sakarus starp tām personām un grupām, kas ir iesaistītas šai tirdzniecībā, kā arī iespējamus to atklāšanas veidus.”⁴*

Tāpat protokolā ir noteikts, ka dalībvalstīm ir jānodrošina vai jāuzlabo apmācības tiesībaizsardzības, imigrācijas un citām amatpersonām cilvēku tirdzniecības novēršanā. Apmācībās galvenā uzmanība pievēršama tām metodēm, kas izmantojamas šādas tirdzniecības novēršanā, tirgotāju kriminālvajāšanā un upuru tiesību aizsardzībā, ieskaitot upuru aizsardzību pret tirgotājiem. Apmācībās ir jāņem vērā arī nepieciešamība ievērot cilvēktiesības un ar bērnu un sievietu problēmām saistītos aspektus, un tām jāveicina sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām, citām atbilstošām organizācijām un civilās sabiedrības elementiem (Palermo protokola 10. panta otrā daļa).

Tādējādi jau Palermo protokolā tika uzsvērta nepieciešamība tiesībaizsardzības un imigrācijas iestādēm, kā arī nevalstiskajām organizācijām sadarboties, lai uzlabotu cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu robežšķērsošanas brīdī.

Tāpat dalībvalstīm ir jānodrošina amatpersonu apmācība cilvēku tirdzniecības novēršanā, kas attiecīgi ietver arī cilvēku tirdzniecības upuru efektīvu atpazīšanu un novirzīšanu palīdzības sniegšanai.

ANO Bērnu tiesību konvencija

Pievienojoties ANO Bērnu tiesību konvencijai (turpmāk – Bērnu tiesību konvencija), Latvija ir apņēmusies garantēt bērna tiesību ievērošanu un aizsardzību, tai skaitā atzīt ikviena bērna tiesības uz aizsardzību pret ekonomisko ekspluatāciju un jebkādu darbu, kas var būt bīstams vai traucēt izglītības apguvi, vai arī kaitēt viņa veselībai vai fiziskai, intelektuālai, garīgai, morālai un sociālai attīstībai;⁵ veikt visus nepieciešamos pasākumus, tostarp likumdošanas, administratīvos,

4 Palermo protokola 10. panta pirmā daļa.

5 ANO Bērnu tiesību konvencijas 32. pants.

sociālos un izglītošanas pasākumus, lai pasargātu bērnus no attiecīgos starptautiskajos līgumos definēto narkotisko un psihotropo vielu nelikumīgas lietošanas un nepieļautu bērnu izmantošanu šādu vielu nelikumīgā ražošanā un tirdzniecībā;⁶ aizsargāt bērnus pret jebkādu seksuālu izmantošanu un seksuālu vardarbību;⁷ veikt visus piemērotos pasākumus, lai novērstu bērnu nolaupīšanu, tirdzniecību vai kontrabandu ar bērniem jebkādos nolūkos un jebkurā formā.⁸

Lai īstenotu iepriekš minētos Bērnu tiesību konvencijas pantus, tika nolemts, ka būtu lietderīgi paplašināt pasākumus, kas dalībvalstīm jāveic, lai garantētu aizsardzību pret tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un pornogrāfiju. Tādēļ ar Ģenerālās asamblejas 2000. gada 25. maija rezolūciju A/RES/54/263 tika pieņemts **Konvencijas par bērna tiesībām papildu protokols par tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un bērna pornogrāfiju.**

Minētā protokola 2. panta (a) apakšpunktā ir sniegta precizējoša bērnu tirdzniecības definīcija: tirdzniecība ar bērniem nozīmē jebkādu darbību vai operāciju, ar kuru jebkura persona vai personu grupa nodod bērnu citai par samaksu vai jebkādu citu atlīdzību. Savukārt minētā panta (b) un (c) apakšpunktā norādīts, ka bērnu prostitūcija nozīmē bērna izmantošanu seksuālās darbībās par samaksu vai jebkāda cita veida atlīdzību. Bērnu pornogrāfija nozīmē jebkādu bērna, kas iesaistīts reālās vai simulētās izteikti seksuālās darbībās, demonstrēšanu ar jebkādu līdzekļu palīdzību vai jebkādu bērna dzimumorgānu demonstrāciju galvenokārt seksuāliem mērķiem.

1.2. Eiropas Padomes dokumenti cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā

Kā pirmais Eiropas Padomes dokuments vispirms noteikti ir jānosauc **Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija**. Šīs konvencijas 4. pants nosaka verdzības un piespiedu darba aizliegumu, saskaņā ar kuru nevienam nedrīkst turēt verdzībā vai nebrīvē un nevienam nedrīkst likt veikt piespiedu vai obligātu darbu.

6 Turpat, 33. pants.

7 Turpat, 34. pants.

8 Turpat, 35. pants.

Tomēr Eiropas Padomes nozīmīgākais cilvēku tirdzniecības jomā pieņemtais dokuments ir 2005. gada 16. maija **Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību**. Šī konvencija apvieno visus tos principus, kas ietverti Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā, kā arī virknē Eiropas Padomes rekomendāciju, kas izdotas saistībā ar cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu⁹.

Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību mērķi ir:

- novērst un apkarot cilvēku tirdzniecību, vienlaikus garantējot dzimumu līdztiesību;
- aizsargāt tirdzniecības upuru cilvēktiesības, izstrādāt vispārējus pamatnoteikumus upuru un liecinieku aizsardzībai un atbalstam, vienlaikus garantējot dzimumu līdztiesību, kā arī nodrošināt efektīvu izmeklēšanu un kriminālvajāšanu;
- veicināt starptautisko sadarbību pasākumos pret cilvēku tirdzniecību.

Atšķirībā no Palermo protokola šī konvencija attiecas uz visiem cilvēku tirdzniecības veidiem – valsts iekšienē vai starptautiskiem, ar organizēto noziedzību saistītiem vai nesaistītiem.

Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību 10. panta pirmajā daļā ir uzsvērts cilvēku tirdzniecības upuru savlaicīgas identificēšanas aspekts: *“Ikvienu Puse nodrošina savas kompetentās iestādes ar personām, kas ir apmācītas un kvalificētas cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā un upuru, ieskaitot bērnu, identificēšanā un palīdzības sniegšanā, kā arī nodrošina, ka dažādas iestādes sadarbojas viena ar otru un ar attiecīgām atbalsta organizācijām, lai upuri tiktu savlaicīgi identificēti, ņemot vērā upuru - sievietes un bērnu īpašo stāvokli, un lai attiecīgos gadījumos izsniegtu uzturēšanās atļaujas saskaņā ar šīs Konvencijas 14. panta nosacījumiem.”*

⁹ Sk., piemēram: Rekomendācija Nr. R(2000)11 par cilvēku tirdzniecību seksuālas izmantošanas nolūkā; Rekomendācija Rec (2001)16 par bērnu aizsardzību pret seksuālu ekspluatāciju; Rekomendācija Rec (2002)5 par sievietes aizsardzību pret vardarbību; Rekomendācija 1610(2003) par migrāciju, kas saistīta ar sievietes tirdzniecību un prostitūciju; Rekomendācija 1611(2003) par orgānu tirdzniecību Eiropā.

Gadījumā, ja upura vecums ir neskaidrs un ir iemesls uzskatīt, ka upuris ir bērns, viņu uzskata par bērnu un nodrošina īpašus aizsardzības pasākumus, līdz tiek pārbaudīts viņa/viņas vecums¹⁰.

1.3. Eiropas Savienības normatīvais regulējums

Neskarot virkni lēmumu, rīcību un programmu, ko Eiropas Savienība pieņēmusi kā nostāju pret cilvēku tirdzniecību, svarīgākie normatīvie akti, kas tieši regulē cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu, ir divi.

Kā pirmais no tiem jānosauc Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES (2011. gada 5. aprīlis) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI (turpmāk – Direktīva 2011/36/ES). Saskaņā ar šo direktīvu tiek paredzēti minimālie noteikumi noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai cilvēku tirdzniecības jomā. Ar to, ņemot vērā dzimumu perspektīvu, tiek ieviesti arī vienoti noteikumi, lai pastiprinātu šā nozieguma novēršanu un no tā cietušo aizsardzību (Direktīvas 2011/36/ES 1. pants). Tādējādi Direktīva 2011/36/ES pamatā regulē dalībvalstu rīcību cilvēku tirdzniecības kā noziedzīga nodarījuma novēršanā un cietušo aizsardzībā.

Kā svarīgāko normu no Direktīvas 2011/36/ES noteikti var izdalīt tās 11. pantu, kas regulē palīdzību un atbalstu cilvēku tirdzniecības upuriem. Saskaņā ar minētā panta otro daļu dalībvalstīm jānodrošina, ka personai tiek sniegta palīdzība un atbalsts, tiklīdz kompetentajām iestādēm ir norāde uz pamatotu iemeslu, lai uzskatītu, ka pret to varētu būt izdarīts jebkurš no 2. un 3. pantā minētajiem nodarījumiem. Palīdzības un atbalsta pasākumus sniedz ar attiecīgās personas piekrišanu, viņu par to informējot, un tajos ietver vismaz tādu dzīves līmeni, kas var nodrošināt upuriem iztikas līdzekļus, garantējot viņiem pienācīgu un drošu izmitināšanu un materiālo palīdzību, kā arī nepieciešamo medicīnisko aprūpi, tostarp psiholoģisko, konsultācijas un informāciju, kā arī attiecīgā gadījumā rakstveida un mutiskās tulkošanas pakalpojumus (Direktīvas 2011/36/ES 11. panta piektā daļa).

10 Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību 10. panta trešā daļa.

Savukārt otrs nozīmīgais normatīvais akts cilvēku tirdzniecības jomā ir Padomes Direktīva 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valstspiederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm (turpmāk – Direktīva 2004/81/EK). Šīs direktīvas mērķis ir definēt nosacījumus, lai uz ierobežotu laiku, kas saistīts ar attiecīgo valsts tiesas procesu ilgumu, piešķirtu uzturēšanās atļauju trešo valstu valstspiederīgajiem, kuri sadarbojas cīņā pret cilvēku tirdzniecību vai pret darbībām, kas veicina nelegālo imigrāciju.

Atbilstoši Direktīvas 2004/81/EK 3. pantam šo direktīvu piemēro trešo valstu valstspiederīgajiem, kas ir vai ir bijuši ar cilvēku tirdzniecību saistītu nodarījumu upuri – pat tad, ja tie nelikumīgi iebraukuši dalībvalsts teritorijā. Latvija ir izlēmusi šo direktīvu piemērot arī nepilngadīgajiem.

Direktīvas 2004/81/EK 5. pantā ir iekļauta līdzīga norma Direktīvas 2011/36/ES 11. panta otrajā daļā noteiktajam, saskaņā ar kuru, ja dalībvalstu kompetentās iestādes uzskata, ka uz trešo valstu valstspiederīgajiem var attiekties šīs direktīvas darbības joma, tās informē attiecīgo personu par iespējām, kas tiek piedāvātas saskaņā ar šo direktīvu. Vienlaikus šī direktīva papildina, ka dalībvalstis var izlemt, ka šādu informāciju var sniegt arī nevalstiska organizācija vai asociācija, ko īpaši iecēlusi attiecīgā dalībvalsts.

1.4. Nacionālais normatīvais regulējums

Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) tiešā tekstā nav ietverts cilvēku tirdzniecības aizliegums. Tomēr Satversmes 1. un 89. pants, kas nosaka, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika un tā atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem, kopsakarā ar Satversmes 91. pantā ietverto diskriminācijas aizlieguma principu, 95. pantā ietverto spīdzināšanas aizlieguma principu un 106. pantā noteikto piespiedu darba aizliegumu skaidri parāda, ka Satversmes normas kopumā ietver cilvēku tirdzniecības aizliegumu.

Krimināllikuma 154.² panta pirmajā daļā ir ietverta cilvēku tirdzniecības definīcija, saskaņā ar kuru *“cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta*

personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais". Tā pamatā ir tikusi pārņemta no iepriekš minētajiem starptautiskajiem dokumentiem, it īpaši balstoties uz Palermo protokolā noteikto.

Kriminālatbildība par cilvēku tirdzniecību vispārīgi ir noteikta Krimināllikuma 154.¹ pantā, atbildība par bērnu tirdzniecību – 154.¹ panta otrajā un trešajā daļā, savukārt atsauces par apzinātu cilvēku tirdzniecības upura izmantošanu ir ietvertas Krimināllikuma 164. panta otrajā daļā un 280. panta otrajā daļā.

Būtiski norādīt uz Krimināllikuma 58. panta sestajā daļā un **Administratīvās atbildības likuma** 11. panta otrajā daļā ietverto upura pasargāšanas no apsūdzības principu, saskaņā ar kuru personu var atbrīvot no kriminālatbildības vai administratīvās atbildības, ja tā pārkāpumu izdarījusi laikā, kad bija pakļauta cilvēku tirdzniecībai un tika piespiesta to izdarīt.

Saskaņā ar **Bērnu tiesību aizsardzības likuma** 15. panta pirmo daļu bērnam ir tiesības būt pasargātam no ekonomiskas ekspluatācijas, no nodarbināšanas bīstamos vai viņa veselībai, fiziskajai, psihiskajai vai tikumiskajai attīstībai kaitīgos apstākļos, nakts darbā vai tādā darba laikā, kas kavē viņa izglītošanos. Panta otrā daļa nosaka, ka bērnam ir tiesības būt pasargātam no fiziskas, garīgas un seksuālas ekspluatācijas un pavedināšanas, kā arī no citiem ekspluatācijas veidiem, kas jebkādi varētu viņam kaitēt.

Direktīvas 2004/81/EK normas tika transponētas likumā "**Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā**", **Imigrācijas likumā** un **Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā**.

Likuma "**Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā**" 2. pants nosaka, ka šā likuma mērķis ir veicināt cīņu pret cilvēku tirdzniecību, paredzot nogaidīšanas perioda piešķiršanas un šā perioda pārtraukšanas nosacījumus cilvēku tirdzniecības upurim, kā arī nosacījumus attiecībā uz viņa uzturēšanos Latvijas Republikā. Būtiski, ka šā likuma noteikumi neattiecas uz Eiropas Savienības pilsoņiem.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 1. panta 29. punktā ir ietverta cilvēku tirdzniecības upura definīcija. Tā ir persona, kura atzīta par cietušo noziedzīgā nodarījumā saistītā ar cilvēku tirdzniecību vai kurai Valsts

polīcija izsniegusi izziņu, ka tā ir cietusi cilvēku tirdzniecībā ārvalstī, kā arī persona, kuru par atbilstošu cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem atzinis sociālo pakalpojumu sniedzējs.

Tātad atbilstoši minētajam personu par cilvēku tirdzniecības upuri var atzīt trīs veidos: ar Valsts policijas lēmumu par personas atzīšanu par cietušo saistībā ar cilvēku tirdzniecību, ar Valsts policijas izsniegtu izziņu, ka persona ir cietusi cilvēku tirdzniecībā ārvalstī, vai pamatojoties uz sociālo pakalpojuma sniedzēja izveidotas speciālistu komisijas novērtēšanas protokolu – atzinumu.

Sociālās rehabilitācijas saņemšanas kārtību un kritērijus sociālo pakalpojumu sniedzējam personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri nosaka Ministru kabineta 2019. gada 16. jūlija noteikumi Nr. 344 “[Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri](#)”.

2. CILVĒKU TIRDZNICĪBAS JĒDZIENS, VEIDI UN PAZĪMES

2.1. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

Cilvēku tirdzniecība ir mūsdienu verdzības forma, kurā personas ar varu, draudiem, spaidiem vai krāpšanu tiek izmantotas darbam, seksuālai ekspluatācijai un verdzības nolūkos.¹¹

Saskaņā ar Krimināllikumā ietverto cilvēku tirdzniecības definīciju, lai kādu rīcību uzskatītu par cilvēku tirdzniecību, tai jāatbilst šādām pazīmēm jeb triju elementu kopai: rīcībai, līdzekļiem un mērķim.

Rīcība – persona tiek vervēta, pārvadāta, slēpta, nodota citām personām vai arī saņemta no citas personas.

Līdzeklis – šīs darbības notiek, pielietojot krāpniecību, draudus, spēku, cita veida piespiešanu vai aizvešanu ar varu, personu maldinot vai ļaunprātīgi izmantojot tās ievainojamību¹², bezspēcību, vai arī izmantojot materiālus labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu, kurai ir vara pār cilvēku tirdzniecības upuri.

11 Valsts informatīvais resurss par cilvēku tirdzniecības mazināšanas tēmu un aktualitātēm Latvijā.

12 Ievainojamības stāvoklis nozīmē, ka tiek izmantoti apstākļi, kad personai nav citas reālas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties ekspluatācijai (sk. Krimināllikuma 154.² panta ceturto daļu).

Mērķis – cilvēku tirdzniecības mērķis parasti ir personu kādā veidā ekspluatēt. Eksploatācija var izpausties kā personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Savukārt saskaņā ar Krimināllikuma 154.² panta otro daļu, lai identificētu nepilngadīgo personu cilvēku tirdzniecības gadījumus, nepieciešams konstatēt tikai divus elementus, proti, rīcību un mērķi. Tādējādi nepilngadīgo cilvēku tirdzniecība pastāv arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru iepriekš minēto līdzekļu izmantošanu.

Tāpat svarīgi atcerēties, ka cilvēku tirdzniecības upura piekrišana paredzētajai eksploatācijai netiek ņemta vērā, ja persona jebkāda veidā ir piespiesta vai maldināta un tieši šo spaidu vai maldu ietekmē ir piekritusi veikt eksploatējošās darbības. Savukārt maldu dēļ persona var piekrist kādai no eksploatācijas formām, nesaprotot, ka tiks izmantota.

Piemēram, persona piekrīt doties uz citu valsti, lai strādātu ēdināšanas uzņēmumā, kur tai apsoluta saprātīga samaksa, nodrošināta dzīvesvieta. Pēc nonākšanas galamērķī var izrādīties, ka informācija bijusi nepatiesa un persona tiek nodarbināta šajā vai citā amatā, bet tai netiek maksāta alga vai arī izmaksātā alga ir tik niecīga, ka nepietiek sevis uzturēšanai. Persona arī nevar pamest darba vietu, kurā tiek eksploatēta, jo tai ir atņemta pase, vai, piemēram, tiek apgalvots, ka persona tiks arestēta, ja vērsīsies pēc palīdzības.

2.2. Cilvēku tirdzniecības veidi un pazīmes

Cilvēku tirdzniecības **veidus** iespējams atpazīt un iedalīt pēc turpmāk minētajām pazīmēm (indikatoriem). Tiesa, šis iedalījums aptver vien izplatītākos cilvēku tirdzniecības veidus un tos raksturojošās pazīmes, tomēr tas nav izsmeļošs, un pastāv arī citas ekspluatācijas formas. Daļa no pazīmēm ir universālas, piemēram, personu apliecinošu dokumentu atrašanās pie ekspluatētāja, apstākļi, ka persona nemitīgi tiek uzraudzīta, ir ierobežotas tās iespējas brīvi pārvietoties vai veidot sociālos kontaktus ārpus vides, kur tā tiek ekspluatēta. Savukārt citas pazīmes vairāk raksturīgas tikai noteiktiem cilvēku tirdzniecības veidiem. Jāatceras, ka nav viena pilnīga un visaptveroša pazīmju saraksta!

Ne visi indikatori, kuri tiks nosaukti turpmāk, būs konstatējami visās situācijās, kuras ir saistītas ar cilvēku tirdzniecību. Tāpat indikatoru jeb pazīmju esība automātiski nepierāda cilvēku tirdzniecības gadījumu. Tomēr šo pazīmju vai to kopuma esībai būtu jārezultējas ar atbilstošu papildu apstākļu pārbaudi.¹³

Seksuālā ekspluatācija ir cilvēku tirdzniecības veids, kurā persona tiek spiesta sniegt seksuāla rakstura pakalpojumus. Bez tā, ka personai nav izvēles iespēju atteikties no iesaistes šāda rakstura pakalpojumu sniegšanā un tā tiek nemitīgi uzraudzīta, par cilvēku tirdzniecību var liecināt arī tas, ka personai ir ļoti maz drēbju, tai nav savu finanšu līdzekļu, skaidras naudas, tā dzīvo vietā, kur tiek ekspluatēta, un ir spiesta sniegt pakalpojumus garas stundas un bez brīvdienām.

Tāpat uz seksuālo ekspluatāciju var norādīt tas, ka vairākām personām no attiecīgās ekspluatācijas vietas ir vienādas vizuālās pazīmes (matu griezumus, matu gumijas, tetovējumi, apģērbs), kā arī tas, ka persona vietējā valodā vai valodā, kurā runā tās klienti, pārzina tikai vārdus, kas saistīti ar seksuāla rakstura darbībām.

13 ANO Narkotiku un noziedzības novēršanas birojs. Cilvēku tirdzniecības indikatori.

Darba ekspluatācija ir cilvēku tirdzniecības veids, kurā personas visbiežāk tiek nodarbinātas dažāda rakstura fiziskos darbos, visbiežāk zemkopībā, būvniecībā, ražošanā vai pakalpojumu sniegšanā. Par cilvēku tirdzniecību var liecināt dažādi sadzīves un darba apstākļi. Piemēram, personas tiek pārslogotas, tās dzīvo grupās darba vietā un faktiski darba vietu neatstāj, savukārt, ja personas dzīvo ārpus darba vietas, tad ir ierobežotas viņu iespējas pārvietoties citos maršrutos vai arī to darīt vienatnē un pēc savas izvēles.

Tāpat spēcīgs indikators var būt tas, ka personai nav piekļuves nopelnītajiem līdzekļiem, no algas tiek atvilktas lielas summas par uzturēšanās izdevumiem un faktiski saņemtā alga nenodrošina iespēju sevi uzturēt, kā arī tāda darba devēja izturēšanās kā, piemēram, draudi, vardarbība, centieni noturēt darba vietā pret personas gribu. Arī dažādi darba drošības pārkāpumi var liecināt, ka patiesībā tiek nodarbināti cilvēku tirdzniecības upuri. Piemēram, darba devējs nevar uzrādīt dokumentus, kas tam ļauj nodarbināt ārvalstniekus, nav pierādījumu par to, ka algas ir izmaksātas tieši nodarbinātajām personām, nav ievērotas dažādas darba drošības vai sanitārās prasības. Viena no pazīmēm var būt arī apstāklis, ka personai nav darba līguma vai nepieciešamo prasmju darba veikšanai. Tomēr arī tiesību normām atbilstošas dokumentācijas esība automātiski neizslēdz cilvēku tirdzniecības pastāvēšanas gadījumu.

Cilvēku tirdzniecība var izpausties arī kā personas piespiešana **ubagot vai veikt sīkus noziegumus**. Šādās darbībās nereti tiek iesaistīti gados veci cilvēki, bērni vai personas ar invaliditāti. Atsevišķos gadījumos cilvēki var tikt apzināti sakropļoti, lai efektīvāk varētu ubagot. Šādos gadījumos par cilvēku tirdzniecību var liecināt, piemēram, apstāklis, ka lielāks skaits personu dzīvo kopā, lai gan tām nav ģimenisku vai citu objektīvi izskaidrojamu saikņu. Tāpat arī par cilvēku tirdzniecību var liecināt apstāklis, ka šo personu "uzrauga" un to pavada kāds, kas nav tās tuvinieks, vai pieaugušo gadījumā – atbalsta persona.

Par cilvēku tirdzniecību var liecināt arī tas, ka minētās personas pārvietojas vienas valsts ietvaros vai ceļo pa vairākām valstīm, tomēr vienlīdz iespējami ir arī gadījumi, kad personas pastāvīgi uzturas vienā vietā.

Mājkalpība ir cilvēku tirdzniecības veids, kurā personai ir jākalpo kādā konkrētā ģimenē vai saimniecībā. Par ekspluatāciju var liecināt samaksas trūkums par paveikto darbu un tas, ka persona dzīvo kopā ar konkrēto ģimeni, bet tai nav savas personīgās telpas, kā arī ir liegts pamest māju bez darba devēja vai arī nav iespēju dibināt sociālos kontaktus ārpus vides, kurā tā strādā.

Tāpat cilvēku tirdzniecības indikators šādos gadījumos var būt tas, ka persona regulāri tiek pakļauta apvainojumiem, draudiem, vardarbībai, tai netiek nodrošināts adekvāts uzturs. Persona pārtiek no ēdiena pārpalikumiem, neēd pie viena galda ar pārējiem mājniekiem. Var būt gadījumi, kad ekspluatētājs ir paziņojis par personas pazušanu, lai gan tā turpina dzīvot un strādāt darba devēja mājās.

Arī **fiktīvas laulības** var liecināt par iespējamu cilvēku tirdzniecību, ja persona tiek piespiesta tās noslēgt ar mērķi attiecīgo personu ekspluatēt, piemēram, seksa verdzībai, mājkalpībai, piespiedu noziedzībai (tajā skaitā rekrutējot citas sievietes fiktīvām laulībām), mantisko noziegumu izdarīšanai (piemēram, izmantojot personas datus kredītu ņemšanai) u.tml.¹⁴

Ja ir konstatējama viena vai vairākas turpmāk minētās pazīmes, nepieciešama padziļināta apstākļu pārbaude. Par cilvēku tirdzniecību šādos gadījumos var liecināt, piemēram, tas, ka laulātie pirms laulībām nekad nav tikušies, laulātie pieder kardināli atšķirīgiem sociālajiem slāņiem, viens par otru neko nezina vai, piemēram, kādam no laulātajiem ir bijušas acīmredzamas finansiālas grūtības, netiek piekopta faktiskā kopdzīve.

Vērtējot iespējamus cilvēku tirdzniecības riskus laulības gadījumos, vienlaikus jāņem vērā dažādām kultūrām raksturīgās iezīmes, kā arī cilvēku dzīvesveids. Piemēram, samaksa par laulības noslēgšanu kādā gadījumā var būt cilvēku tirdzniecības pazīme, bet citā gadījumā tā var būt vienkārši kultūrai raksturīga tradīcija.

14 Preventing human trafficking and sham marriages: A multidisciplinary solution.

Kas ir bērnu tirdzniecība?

Bērnu tirdzniecība nozīmē, ka bērni un jaunieši tiek apmānīti, piespiesti vai pierunāti pamest savas mājas un tiek pārvietoti vai transportēti, un pēc tam ekspluatēti:

- seksuālo pakalpojumu sniegšanā;
- pabalstu izkrāpšanā;
- piespiedu laulībās;
- mājas verdzībā, piemēram, mājas tīrīšanā, ēdiena gatavošanā un citu bērnu aprūpē;
- piespiedu darbā rūpnīcās vai lauksaimniecībā;
- noziegumu izdarīšanā, piemēram, ubagošana, zādzības, darbs marihuānas fermās vai narkotiku pārvadāšanā/izplatīšanā.

Cilvēku tirdzniecībā nonākušie bērni piedzīvo dažādu veidu vardarbību. Tirgotāji kā kontroles veidu izmanto fizisku, seksuālu un emocionālu vardarbību. Tomēr ne vienmēr šiem bērniem būs acīmredzamas un viegli identificējamās vardarbības sekas. Cilvēku tirgotāji var:

- darboties vienatnē vai mazās grupās, ekspluatējot nelielu skaitu bērnu;
- būt vidēja lieluma grupa, kas ekspluatē bērnus un jauniešus nelielā apjomā;
- būt liels noziedzīgs tīkls, kas darbojas starptautiskā līmenī ar augsta līmeņa korupciju, naudas atmazgāšanu un lielu skaitu upuru.

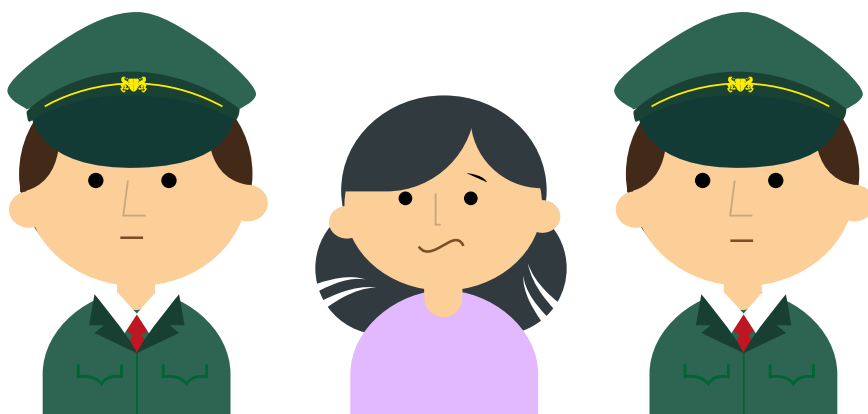
Kurš bērns ir pakļauts cilvēku tirdzniecības riskam?

Vervēšanas riskam ir pakļauti visi jaunieši, tomēr nabadzība, sociālā atstumtība, nelabvēlīga ģimenes vide, vienlīdzīgu iespēju trūkums, diskriminācija vai atstumtība, bērna nonākšana ārpusģimenes aprūpē, garīgās un fiziskās attīstības traucējumi, kara sekas, pieprasījums pēc lēta vai bezmaksas darbaspēka vai darbaspēka, kuru var viegli kontrolēt un piespiest iesaistīties noziedzīgās darbībās, ir vēl papildu riska faktori bērna kļūšanai par cilvēku tirdzniecības upuri.

Ģimenes sliktā materiālā situācija var būtiski ietekmēt bērna pašnovērtējumu un būt par iemeslu tam, kādēļ bērns pat šķietami labprātīgi iesaistās, piemēram, seksuālu pakalpojumu sniegšanā par samaksu. Visu šo apstākļu kopums paver iespēju cilvēku tirgotājiem vieglāk piekļūt bērnam, izmantojot dažādas dāvanas, komplimentus, tēlotas rūpes un jūtas, tādējādi iegūstot bērna uzticēšanos. Turklāt jāņem vērā, ka mūsdienu tehnoloģiju attīstībā visas šīs darbības var tikt veiktas arī attālināti – internetā. Tehnoloģiju attīstība ir radījusi jaunas komunikācijas iespējas – diemžēl arī pieaugušie ar seksuālu interesi par bērniem var sazināties ar nepilngadīgajiem, izmantojot daudzas tiešsaistes platformas, kā arī apmainīties ar bērnu pornogrāfiju saturošiem attēliem un video ar citiem pieaugušajiem.

Bērni, kuri ceļo bez savu vecāku pavadības, nelegāli šķērso valstu robežas un dodas uz viņiem svešu vietu, ir īpaša riska grupa, kam jāpievērš pastiprināta uzmanība. Šādos gadījumos bērns, iespējams, jau ir kļuvis par cilvēku tirdzniecības upuri un tiek pārvietots uz citu valsti lielākas peļņas gūšanai, utt. Tomēr pastāv iespēja, ka bērns pat nenojauš, ka kļūš par cilvēku tirdzniecības upuri, nokļūstot galamērķa valstī.

Piemēram, nabadzīgai daudz bērnu ģimenei Vjetnamā ir piesolīts nodrošināt bērnu ar labu darbu, pajumti, izglītību kādā no Eiropas Savienības valstīm. Ģimene aizņēnās naudu, lai bērnam varētu apmaksāt ar ceļošanu saistītos izdevumus, ticot, ka bērns strādās, piemēram, kādā no Eiropas Savienības valstu restorāniem. Tomēr, nonākot galamērķī, bērns tiek iesaistīts seksuālu pakalpojumu sniegšanā. Gan bērna ģimenei, gan pašam bērnam ir ļoti niecīgas iespējas atrast palīdzību un izkļūt no cilvēku tirgotāju ietekmes.

2.3. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana

Cilvēku tirdzniecības upuris ir jēdziens, tas nav personas raksturojums. Nevienam nav tiesību vērtēt personas rīcību un pieņemtos lēmumus, nosodot personu par to, ka tā tiek pakļauta ekspluatācijai un kļuvusi par cilvēku tirdzniecības upuri.

Cilvēku tirdzniecības upuru identifikācija sākas ar upura sākotnējo atpazīšanu, pēc kuras ir jāveic noteiktu darbību kopums, lai pārbaudītu, vai iespējamais cilvēku tirdzniecības upuris patiesi par tādu ir uzskatāms, un viņam ir nosakāms cilvēku tirdzniecības upura tiesiskais statuss.

Cilvēku tirdzniecības upura sākotnējā atpazīšana var būt apgrūtinoša, jo īpaši situācijās, kurās valsts amatpersonai ir ierobežots laiks personas novērtēšanai un intervēšanai, piemēram, veicot dokumentu pārbaudi robežkontroles punktā. Daudzas personas pašas var neapzināties, ka ir kļuvušas par cilvēku tirdzniecības upuriem, jo šajā laikā tiek pārvietotas uz ekspluatācijas vietu, tikko kā noslēgušas darba līgumu un vēl nav nodotas tirgotājiem, un faktiskā personu ekspluatācija vēl nav notikusi.

Daļa cilvēku, lielākoties migranti, kuri ceļo bez dokumentiem, bailēs no deportācijas un tirgotāju atriebības varētu izvairīties no centieniem viņus identificēt. Tādēļ tie uzvedas saskaņā ar iepriekš dotām instrukcijām vai saskaņā ar reliģiskajiem uzskatiem (piemēram, persona tic, ka, izstāstot patiesību, tirgotāji var veikt kādu reliģisku rituālu, tādējādi kaitējot personai).

Var būt arī tādi gadījumi, kad cilvēku tirdzniecības upurim ir personiski tuvas attiecības ar tirgotāju vai arī viņš baidās no atkārtotas vardarbības, jo īpaši, ja pirms tam tā ir bijusi seksuāla vardarbība.

Dažkārt cilvēku tirdzniecības upuri baidās par savas ģimenes drošību, izjūt savu personisko atbildību un kaunu par situāciju, kurā nonākuši. Lai atbilstoši reaģētu uz jebkuru no šiem scenārijiem, nepieciešamas zināšanas par cilvēku tirdzniecības indikatoriem (pazīmēm), kuri katrā atsevišķā situācijā būtu atbilstoši jāņem vērā.¹⁵

15 Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas vienotās vadlīnijas par cilvēku tirdzniecības upuru identifikāciju un novirzīšanu migrantu un patvēruma meklētāju uzņemšanā EDSO reģionā. Vīne, 2019., 12. lpp.

Psihologiskās un fiziskās pazīmes, kas var radīt aizdomas, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, proti:

- cilvēks ir nobijies, satraukts, nomākts, pakļāvīgs, saspringts vai nervozs/paranoisks;
- izrāda neparasti bailīgu vai satraucošu uzvedību, kad nonāk saskarsmē ar institūcijām;
- izvairās no acu kontakta;
- nav laika izjūtas;
- fiziskais veselības stāvoklis liecina par veselības aprūpes trūkumu;
- ir fiziskas pazīmes, ka personai bijis nepietiekams uzturs;
- pamanāmas fiziskas un/vai seksuālas vardarbības pazīmes, fiziska ierobežošana, ieslodzīšana vai spīdzināšana.

Vispārīgās pazīmes, kas var radīt aizdomas, ka persona ir cilvēku tirdzniecības upuris:

- maz personīgo mantu;
- nav savu finanšu līdzekļu, nav nekādu finanšu dokumentu, bankas kartes, konta;
- nav personu apliecinošu dokumentu;
- nevar paskaidrot, kur ir dzīvesvieta, adrese;
- zināšanu trūkums par atrašanās vietu (nezina, kādā pilsētā atrodas);
- ir daudz neatbilstību personas stāstā vai stāsts ir labi iestudēts, taču, uzdodot jautājumus, atkārto tikai iestudēto tekstu vai sāk jaukties detaļās;
- personas rīcībā ir telefons tikai ar vienu numuru, uz kuru jāzvana situācijās, kad nonāk institūcijā.

Galvenās pazīmes migrācijas jomā:

- persona devās uz ārzemēm (vai citu reģionu) konkrēta mērķa vai darba dēļ;
- persona tika savervēta, pārvesta, nodota vai saņemta, nolaupīta vai pārdota;
- ierodoties galamērķa valstī, persona bija spiesta veikt citu darbu, nevis iepriekš paredzēto vai apsolīto;
- personai ir/nav identifikācijas dokumenti vai tie ir viltoti;

- persona zina/nezina adresi, kur tā uzturējusies un strādājusi, sava darba devēja vārdu;
- personai ir legāls imigrācijas statuss, darba atļauja;
- ceļojuma sagatavošanu un dokumentu noformēšanu organizēja svešas personas. Noskaidrojams, kas bija šīs personas, vai iespējamais upuris ir tām parādā, vai no iespējamā upura tika iekasēta daļa ienākumu.

Indikatori bērnu tirdzniecības jomā

Lai arī bērni bieži slēpj un nestāsta, kas ar viņiem notiek, tomēr ir vairākas vispārīgas pazīmes, kas var liecināt par cilvēku tirdzniecību.

Piemēram:

- gados vecāka drauga/draudzenes parādīšanās bērna dzīvē;
- pēkšņi ir daudz jaunu lietu vai šķietami ir daudz naudas, ko tērēt (piemēram, jaunas drēbes, jauns matu griezum, manikīrs, pedikīrs);
- bērns nestāsta, ar ko viņš runā vai tiekas;
- noslēpums par tiešsaistes darbībām;
- kļūst arvien izolētāks no saviem pastāvīgajiem draugiem (varmāka to bieži dara, lai pēc iespējas vairāk kontrolētu bērnu);
- pārāk pakļāvīgs;
- augsts trauksmes līmenis (piemēram, pastāvīgi nervozs);
- iesaistīšanās riskantā seksuālā uzvedībā;
- seksuāli transmisīvās slimības;
- zināšanas un valoda par “dzīvi” (piemēram, par “vieglas” naudas pelnīšanu);
- fiziskas vardarbības pazīmes (piemēram, griezumi un sositumi);
- tetovējums, kuru nespēj/vilcinās izskaidrot.¹⁶

16 A guide for professionals.

Ne vienmēr cilvēku tirdzniecības pazīmes būs acīmredzamas un viegli pamānāmas. Tieši tādēļ speciālistiem, aptaujājot bērnu, būtu jāuzdod jautājumi, kas saistās ar bērnu ikdienas rutīnu, labsajūtu un drošību. Tāpēc jāklūst uzmanīgiem, ja, atbildot uz jautājumiem par savu pieredzēto ikdienu, bērni stāsta, ka:

- ir dzīvojuši pie kādas (ne savas) ģimenes un veikuši dažādus mājsaimniecības darbus;
- strādājuši un dzīvojuši kādā iestādē (rūpnīca, bārs, viesnīca u.c.);
- nav pārliecināts vai nezina, kurā valstī atrodas vai uz kuru valsti ceļo;
- nav iespējas kontaktēties ar saviem vecākiem vai aizbildņiem;
- sniedz jau iepriekš sagatavotu stāstu, kas ir ļoti līdzīgs tiem, ko stāsta citi aizturētie bērni.

Cilvēku tirdzniecība un cilvēku kontrabanda

Nereti pēc pirmo faktu konstatēšanas var šķist, ka personas nelikumīga robežas šķērsošana norāda uz cilvēku kontrabandu un personas apzinātu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tādējādi novēršot amatpersonas uzmanību no iespējamo cilvēku tirdzniecības pazīmju ievērošanas. Tomēr ir svarīgi atpazīt un prast noteikt atšķirību starp cilvēku kontrabandu un iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu.

Turpinājumā ir norādītas būtiskākās atšķirības starp cilvēku tirdzniecību un cilvēku kontrabandu.

Cilvēku tirdzniecība	Cilvēku kontrabanda
<ul style="list-style-type: none"> • Noziegums pret personu • Robežas šķērsošana ne vienmēr ir nelegāla • Personas piekrišanai nav nozīmes • Pārvadātājs ekspluatē cilvēkus • Ilgtermiņa saistības ar cilvēku • Upuri var tikt atbrīvoti no atbildības 	<ul style="list-style-type: none"> • Noziegums pret valsti • Robežas šķērsošana ir nelegāla • Persona piekrīt un vēlas nelegāli šķērsot robežu • Pārvadātājs gūst peļņu ar pārvadāšanu • Īstermiņa saistības ar pārvadātāju • Migranti paši ir atbildīgi par nelegālu robežšķērsošanu

3. CILVĒKU TIRDZNIECĪBAS UPURU ATPAZĪŠANA IZRAIDĪŠANAS PROCESĀ

Saskaņā ar Imigrācijas likuma piekto nodaļu, ja ārzemniekam nav tiesiska pamata uzturēties Latvijā un viņš valsti nevar vai nevēlas atstāt brīvprātīgi, tiek pieņemts lēmums par personas piespiedu izraidīšanu. Nelikumīga uzturēšanās var nozīmēt gan to, ka persona valstī jau sākotnēji ir ieceļojusi nelegāli – bez vīzas vai uzturēšanās atļaujas, gan arī to, ka sākotnēji uzturēšanās bija tiesiska, bet pēc tam tiesiskais pamats zuda. Piemēram, persona valstī uzturas pēc vīzas vai termiņuzturēšanās atļaujas derīguma termiņa beigām, to anulēšanas, vai atteikuma vīzu vai termiņuzturēšanās atļauju izsniegt vai pagarināt, vai arī ir pārsniegusi bezvīzu režīma noteikto uzturēšanās termiņu.

Personas uzturēšanās valstī ir nelikumīga arī tad, ja persona ir lūgusi piešķirt patvērumu, bet ir stājies spēkā Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes lēmums vai Administratīvās rajona tiesas spriedums, ar kuru personai atteikts piešķirt bēgļa vai alternatīvo statusu.

Lēmumu par personas piespiedu izraidīšanu var pieņemt Valsts robežsardze vai Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Saskaņā ar Latvijas normatīvajiem aktiem ir pieļaujama arī nepilngadīgu personu, kas valstī ieceļojušas bez pavadības, piespiedu izraidīšana.

Piespiedu izraidīšanu realizē Valsts robežsardze, kas arī nodrošina ārzemnieku izmitināšanu, ja pieņemts lēmums par viņu aizturēšanu.

Piespiedu izraidīšanas procesu saskaņā ar Imigrācijas likuma 50.⁷ pantu novēro tiesībsargs, tādējādi Tiesībsarga biroja pārstāvji ir tiesīgi tikties ar personām, kuras ir pakļautas piespiedu izraidīšanai, iztaujāt tās par apstākļiem aizturēšanas vietā, kā arī citiem jautājumiem, kas saistīti ar personas izraidīšanu.

Personai, attiecībā uz kuru pieņemts lēmums par piespiedu izraidīšanu, Imigrācijas likuma 50.² pantā noteiktajos gadījumos ir tiesības uz valsts apmaksātu juridisko palīdzību, ja tā nepiekrīt lēmumam par piespiedu izraidīšanu un vēlas to pārsūdzēt. Savukārt gadījumos, kad izraidāmā persona ir nepilngadīgais bez pavadības, tās interešu aizstāvībai tiek iecelts pārstāvis no bāriņtiesas.

Tādējādi personu loks, kas piespiedu izraidīšanas procesā saskaras un komunicē ar attiecīgo ārzemnieku, var būt ļoti plašs. Tās pavisam noteikti ir Valsts robežsardzes amatpersonas, kas organizē personas piespiedu izraidīšanu, kā arī amatpersonas, kas veic konvojēšanas pienākumus.

Ja persona ievietota aizturēto ārzemnieku izmitināšanas centrā, tad tie būs Valsts robežsardzes pārstāvji, kas tur strādā, centra ārstniecības personāls, kā arī Tiesībsarga biroja pārstāvji, kas pilda novērotāju funkcijas. Savukārt, ja lēmumu par piespiedu izraidīšanu pieņēmusi Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde, tad par attiecīgā ārzemnieka lietas apstākļiem būs informētas arī šīs iestādes amatpersonas.

Ja persona būs lūgusi valsts nodrošināto juridisko palīdzību, viņa komunicēs arī ar juridiskās palīdzības sniedzēju. Un gadījumos, kad izraidāmais ārzemnieks ir nepilngadīga persona, kas ieceļojusi bez pavadības, iesaistīts vēl būs arī bāriņtiesas pārstāvis. Ja tiks lemts par ārzemnieka aizturēšanas termiņa pagarināšanu vai arī persona būs iesniegusi pieteikumu administratīvajā tiesā par lēmuma par piespiedu izraidīšanu atcelšanu, iesaistīti būs arī attiecīgie tiesneši un tiesas personāls.

Katrai no iesaistītajām iestādēm ir sava kompetence, un attiecīgi atšķirsies jautājumu loks, par ko tiek runāts ar izraidāmo ārzemnieku. Tomēr jebkurš no šo iestāžu pārstāvjiem var nonākt situācijā, kad informācija, kas izriet no ārzemnieka stāstītā, var liecināt par iespējamu cilvēku tirdzniecību.

Nereti komunikācijā ar izraidāmo ārzemnieku izšķiroša var izrādīties tieši cilvēciska saskare un komunikācijas gaitā izveidojusies uzticība. Tas var būt atkarīgs no daudziem aspektiem, gan saistītiem ar personas komunikācijas veidu, interpersonālajām saskarsmes prasmēm, gan dažādiem citiem aspektiem, piemēram, personas dzimumu (noteiktos apstākļos personai sava dzimuma pārstāvis var šķist uzticamāks, bet citreiz var būt tieši pretēji), apstākli, vai amatpersona, kas komunicē ar izraidāmo ārzemnieku, ir formas tērpā vai civilā apģērbā, tāpat uzticība var būt atkarīga no tā, kādu iestādi attiecīgā persona, komunicējot ar ārzemnieku, pārstāv. Tādējādi ļoti nozīmīgi ir saprast, ka ikviena persona, kas ir

iesaistīta saskarsmē ar izraidāmo ārzemnieku, var būt tā, kas pamana indikatorus par iespējamo cilvēku tirdzniecību.

Latvijas situācijā arī jāņem vērā, ka mūsu valsts bieži nav cilvēku tirdzniecības upuru mērķa valsts, bet gan tranzīta valsts, un nereti ārzemnieki, kuri ir aizturēti un tiks izraidīti no Latvijas, sākotnēji vēlējas nokļūt citā valstī, visbiežāk kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm. Tādējādi ir iespējams, ka attiecīgā persona ir potenciāls cilvēku tirdzniecības upuris, bet pati to vēl nenojauš, jo nav saskārusies ne ar kādiem spaidu elementiem un cer, ka attiecīgajā valstī tai tiks nodrošināts darbs un labāka dzīve. Šādos gadījumos personu par cilvēku tirdzniecības upuri nevarēs atzīt, tomēr šī informācija var noderēt, lai iegūtu ziņas par iespējamajiem cilvēku tirdzniecības maršrutiem, mērķa grupām un izcelsmes valstīm.

Vienlaikus jāpievērš uzmanība tam, kāda informācija ir par laika posmu no brīža, kad persona pieņēma lēmumu izceļot no savas izcelsmes valsts, līdz brīdim, kad tika pieņemts lēmums par attiecīgās personas piespiedu izraidīšanu. Proti, kā persona izlēma izceļot, vai viņa zināja, uz kuriem brauks, vai viņai bija padomā konkrēta darba vieta vai valsts, līdzekļus izceļošanai bija sakrājuši pati vai arī aizņēmās. Ja līdzekļus persona aizņēmās, vai tas bija no tām pašām personām, kas palīdzēja organizēt izceļošanu un solīja nodrošināt darba vietu. Šie apstākļi attiecīgi var liecināt, ka persona, iespējams, tiek turēta parādu verdzībā.

Tāpat ir jāpievērš uzmanība tam, vai persona pēc izceļošanas no savas izcelsmes valsts jau ir strādājusi, iespējams, kādā trešajā valstī. Šādos gadījumos būtu jānoskaidro, kāda veida darbs tas bija, vai persona par to saņēma samaksu, cik lielu, vai dzīvoja vietā, kur strādāja, vai viņai bija mobilais telefons, vai varēja sazināties ar tuviniekiem, vai viņai bija personu apliecinoši dokumenti, kāpēc tika pieņemts lēmums darba vietu atstāt. Šī un cita saistītā informācija var norādīt uz to, ka persona jau ir bijusi pakļauta cilvēku tirdzniecībai.

Viens no aspektiem, kam arī ir jāpievērš uzmanība, ir personas izcelsmes valsts. Tomēr, līdzīgi kā ar pārējām pazīmēm, arī šī nav jāskata izolēti. Proti, cilvēku tirdzniecības upuris var būt gan persona, kas nāk no valsts, kura uzskatāma par izplatītu cilvēku tirdzniecības upuru izcelsmes valsti, piemēram, Nigērija, gan arī persona, kas nāk no valsts, kas tradicionāli tiek uzskatīta par mērķa valsti, piemēram, ASV.

Tādējādi, izvērtējot, vai izraidāmā persona varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, par personu iegūtā informācija ir jāvērtē kopsakarā.

Savukārt, lai būtu iespējams informāciju izvērtēt kopsakarā, ļoti nozīmīga ir šīs informācijas atbilstoša fiksēšana. Proti, svarīgi, lai informācija, kas tiek fiksēta, ārzemnieku aizturot, ir izsmeljoša un precīza, gan aprakstot aizturēšanas apstākļus, gan aizturētā fizisko stāvokli, mantas esību un izcelsmi, kā arī nepieciešamības gadījumā pārbaudot ārzemnieka veselības stāvokli. Šai informācijai jābūt pieejamai ārzemnieka lietā, vēlams vienā dokumentā, bet, ja tas nav iespējams, jānodrošina, lai šī informācija būtu pieejama gadījumā, ja kāda no Valsts robežsardzes amatpersonām saskata iespējamās cilvēku tirdzniecības pazīmes un vēlas konkrētajam gadījumam pievērst papildu uzmanību.

Tādējādi informācijas iegūšana no ārzemnieka nedrīkst būt formāla un vispārīga, bet tai ir jābūt pilnīgai un papildītai ar saturu. Piemēram, noteikti nepietiek tikai ar jautājumu par personas apliecinoša dokumenta esību vai neesību, bet ir jābūt skaidrībai, kā dokuments ir ticis nozaudēts, vai tajā brīdī klāt bija arī citas personas, kas tās ir par personām, utt.

Tāpat kā nozīmīgs faktors ir jāņem vērā ārzemnieka vizuālais izskats un veselības stāvoklis, kas kopsakarā ar sniegto informāciju var norādīt uz personas fizisku ietekmēšanu, badināšanu u.c. prettiesiskām, pret ārzemnieka veselību vērstām, darbībām.

Nereti informācija, kas tiek sniegta vienas iestādes pārstāvjiem, ir nepilnīga, tāpēc būtu veicināma arī informācijas apmaiņa un iestāžu savstarpējā sadarbība. Piemēram, reizēs, kad kādai no iesaistītajām iestādēm rodas bažas par iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu, vēlams sazināties ar citu iesaistīto iestāžu pārstāvjiem, lai iegūtu papildu informāciju un iespējamās bažas pārrunātu. Šādu tikšanos vai saziņas mērķis nav pieņemt kolektīvu lēmumu par to, vai attiecīgā persona ir cilvēku tirdzniecības upuris, bet gan iegūt papildu informāciju, lai amatpersona attiecīgi varētu izlemt, vai ziņot tālāk atbildīgajām institūcijām.

Jāuzsver, ka veiksmīgai cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanai nepietiek tikai ar konkrētas iestādes vai organizācijas prasmi ieraudzīt pazīmes, kas norāda uz iespējamu cilvēku tirdzniecību. Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana ir komplekss mehānisms, un tas ietver prasības pēc profesionalitātes, sadarbības, koordinācijas un tiesiskās noteiktības. Tāpēc arī cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana izraidīšanas procesā ir skatāma kompleksi. Katram no iesaistītajiem dalībniekiem ir jāzina sava loma un kompetence.

3.1. Starpinstitūciju sadarbība cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā izraidīšanas procesā

Starpinstitūciju sadarbības stiprināšana un procedūru pilnveidošana, lai Valsts robežsardzes amatpersonas izraidīšanas procesā efektīvi atpazītu un nodrošinātu darbu ar tiem cilvēku tirdzniecības upuriem, kuri ir trešo valstu valstspiederīgie, ir svarīga ne tikai vainīgo personu saukšanai pie atbildības, bet arī no cietušo aizsardzības un palīdzības sniegšanas aspekta.

Atbilstoši spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam pašlaik valstī nepastāv normatīvi nostiprināta kārtība, tostarp ar iekšējiem normatīviem aktiem, cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā un novirzīšanā palīdzības sniegšanai.¹⁷ Tomēr tas nevar būt par pamatu, lai jau šobrīd institūcijas un organizācijas izraidīšanas procesa ietvaros savstarpēji nesadarbotos nolūkā efektīvi atpazīt cilvēku tirdzniecības upurus un nodrošināt tiem nepieciešamo palīdzību.

Valsts robežsardzes amatpersonai, izraidīšanas procesā atpazīstot iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri, ir jāsniedz visa nepieciešamā informācija atbildīgajām iestādēm un organizācijām, kas savas kompetences ietvaros var iesaistīties ne tikai nozieguma atklāšanā, bet arī palīdzības un atbalsta sniegšanā.

Robežsardzes likuma 4. panta pirmā daļa paredz: "Robežsardze valsts robežas apsardzības un kontroles jautājumos, kā arī jautājumos, kas saistīti ar ārzemnieku ieceļošanas, uzturēšanās, izceļošanas un tranzīta noteikumu ievērošanas kontroli, un pārējos tās kompetencē ietilpstošajos jautājumos sadarbojas ar citām valsts un pašvaldību institūcijām, komersantiem un starptautiskajām organizācijām, savienībām vai kopienām."

Ņemot vērā, ka informācija par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri var norādīt uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, Valsts robežsardzes amatpersonai šī informācija nekavējoties ir jāsniedz Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldei. Valsts policija sa-

¹⁷ Vienlaikus gan jānorāda, ka atbilstoši Ministru prezidenta 2020. gada 25. augusta atbildes vēstulē tiesībsargam norādītajam drīzumā tiks uzsākta nepieciešamā normatīvā regulējuma izstrāde, lai pilnveidotu nacionālo sadarbības un koordinācijas mehānismu cilvēku tirdzniecības novēršanai.

vas kompetences ietvaros šo informāciju izvērtēs un attiecīgi lems par kriminālprocesa uzsākšanu vai neuzsākšanu, kā arī par to, vai ārzemnieks ir atzīstams par cietušo noziedzīgā nodarījumā, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību.

Taču vienlaikus ar informācijas sniegšanu Valsts policijai Valsts robežsardzes amatpersonai būtu jāsniedz informācija par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri arī sociālo pakalpojumu sniedzējam. Šobrīd valstī tādi ir divi: biedrība "Patvērums "Drošā māja"" un biedrība "Centrs MARTA".

Sociālo pakalpojumu sniedzējam atbilstoši Ministru kabineta 2019. gada 16. jūlija noteikumiem Nr. 344 "Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri" ir deleģēts valsts uzdevums sniegt personai, kura atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri, sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, kā arī atbalstu saistībā ar uzsākto kriminālprocesu. Tādējādi persona var tikt atzīta par cilvēku tirdzniecības upuri un sekojoši saņemt sociālo rehabilitāciju, pamatojoties uz sociālo pakalpojumu sniedzēja komisijas lēmumu. Tas nozīmē, ka palīdzības sniegšana nav primāri atkarīga no Valsts policijas veiktajām procesuālajām darbībām, pārbaudot informāciju par iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, bet gan no sociālā pakalpojuma sniedzēja veiktā personas izvērtējuma.

Šajā sakarā jāņem vērā, ka Valsts policijai un sociālo pakalpojumu sniedzējam cilvēku tirdzniecības gadījumu izskatīšanā ir pilnīgi atšķirīgas funkcijas, kur pirmajam galvenais uzdevums ir saukt pie atbildības vainīgās personas, bet pakalpojumu sniedzējs nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniegšanu cilvēku tirdzniecībā cietušām personām.

Vienlaikus ir svarīgi norādīt, ka nekavējoša sociālo pakalpojumu sniedzēja informēšana ir svarīga ne tikai saistībā ar palīdzības sniegšanu upurim, bet arī tas var palīdzēt noziedzīga nodarījuma atklāšanā un izmeklēšanā. Nav noslēpums, ka cilvēku tirdzniecības upuri bieži var pat neapzināties vai nesaprast, ka viņi ir cietuši cilvēku tirdzniecībā. Tāpat upuri par to bieži izvēlas nerunāt, un viņi slēpj pārinodarījumu piedzīvotā kauna un pazemojuma dēļ vai aiz bailēm par to, ka cilvēku tirgotāji to uzzinās un vērsīs pret viņiem atkārtotu vardarbību.

Valsts dienesti – tādi kā Valsts policija un Valsts robežsardze –, upuru ieskatā, var nenodrošināt tiem nepieciešamo aizsardzību un palīdzību, kam par iemeslu var būt gan iepriekšējā negatīvā pieredze, gan uzskati par valsts iestādēm kā vienotu sistēmu cilvēku tirdzniecības izmantošanā, gan arī upuru psiholoģiskā ietekmēšana, ko veic tirgotāji.

Tāpēc sociālo pakalpojumu sniedzējam kā neatkarīgam privāttiesību subjektam ar misiju sniegt palīdzību un atbalstu cilvēku tirdzniecības upuriem pastāv lielāks uzticēšanās kredīts, attiecīgi tie var iedrošināt personu sniegt informāciju par nodarījuma apstākļiem, lai to nodotu tālāk pārbaudei Valsts policijai.

Ja informācijas sniegšana Valsts policijai šķiet pašsaprotama un par iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu ikvienai personai, izņemot likumā noteiktos gadījumus, faktiski ir pienākums ziņot Valsts policijai, tad attiecībā uz informācijas sniegšanu sociālo pakalpojumu sniedzējam, skatoties no datu aizsardzības viedokļa, nereti pastāv atšķirīga tiesību normu interpretācija par ziņu sniegšanas tiesisko pamatu.

Šajā gadījumā ir jānorāda uz diviem iespējamiem rīcības modeļiem

1. Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (turpmāk – Vispārīgā datu aizsardzības regula) 6. panta 1. punkta d) apakšpunktu apstrāde ir likumīga, ja tā ir vajadzīga, lai aizsargātu datu subjekta vai citas fiziskas personas **vitālas intereses**. Šajā sakarā jāuzsver jau iepriekš norādītais, ka cilvēku tirdzniecība ir viens no smagākajiem cilvēktiesību pārkāpumiem un kā noziegums ir ļoti komplicēts un sarežģīts, jo tajā tieši tiek ievainota paša cilvēka būtība un tam piemītošās brīvības. Attiecīgi tas pamato nepieciešamību maksimāli ātri un efektīvi reagēt ne tikai kriminālprocesuāli, bet arī nodrošinot palīdzību un atbalsta pasākumus.

Turklāt nedrīkst aizmirst, ka persona, par kuru pastāv pamatotas aizdomas, ka tā ir cilvēku tirdzniecības upuris, pati to var neapzināties vai uz baiļu pamata noklusēt. Tas savukārt izslēdz iespēju vienmēr lūgt, lai persona sniedz savu piekrišanu informācijas nodošanā sociālo pakalpojumu sniedzējam. Turklāt iespējamajam cilvēku tirdzniecības upurim saglabājas tiesības vēlāk piedāvāto palīdzību un atbalstu neizmantot.

Ievērojot minēto, informācijas sniegšana sociālo pakalpojumu sniedzējam par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri būtu pamatojama ar datu subjekta (iespējamā cilvēku tirdzniecības upura) vitālajām interesēm – savlaicīgi tikt novirzītam pie sociālo pakalpojumu sniedzēja, lai izlemtu jautājumu par sociālās rehabilitācijas pakalpojumu un psihosociālās palīdzības saņemšanu.

2. Saskaņā ar Vispārīgās datu aizsardzības regulas 6. panta 1. punkta e) apakšpunktu apstrāde ir likumīga, ja tā ir vajadzīga, lai izpildītu uzdevumu, ko veic sabiedrības interesēs vai īstenojot pārzinim likumīgi **piešķirtās oficiālās pilnvaras**. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 17. panta ceturrtā daļa nosaka, ka *“sociālo pakalpojumu sniedzējam ir tiesības pieprasīt un bez maksas saņemt no valsts un pašvaldību iestādēm un citām valsts pārvaldes iestādēm, privātpersonām, tai skaitā ārstniecības iestādēm, ziņas, kas nepieciešamas sociālo pakalpojumu sniegšanai, tai skaitā informāciju par personas funkcionālo traucējumu raksturu un pakāpi, ienākumiem un personai piederošajiem īpašumiem, aizbildnības un aizgādības jautājumiem, bērna aizgādības tiesību realizāciju, tiesisko un mantisko stāvokli, ja ziņas nepieciešamas, lai pieņemtu vai izpildītu lēmumu par sociālā pakalpojuma sniegšanu, un tās nav iespējams saņemt no valsts un pašvaldību institūciju datubāzēm”*.

Tādējādi, lai gan pašlaik normatīvā regulējuma līmenī vēl nav izstrādāts sadarbības un koordinācijas mehānisms cilvēku tirdzniecības novēršanā, informāciju par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri sociālo pakalpojumu sniedzējs varētu iegūt uz sava informācijas pieprasījuma pamata. Informācijas pieprasījumam jābūt precīzi mērķētam un pamatotam nolūkā iegūt nepieciešamās ziņas par konkrēto personu, lai izvērtētu tās atbilstību cilvēku tirdzniecības upura tiesiskajam statusam. Tā varētu būt jau iepriekš sagatavota veidlapa.

Savukārt informāciju par to, ka Valsts robežsardzes rīcībā ir ziņas par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri, sociālo pakalpojumu sniedzējs iegūtu no Valsts robežsardzes, kas, neatklājot sīkākus datus par konkrēto personu, vienkārši informē par šādu faktu. Šo informāciju Valsts robežsardze sociālo pakalpojumu sniedzējam varētu sniegt arī telefoniski vai elektroniskajā sa- rakstē.

Vienlaikus jāuzsver, ka, ievērojot godprātīgas un pārredzamas apstrādes principus, datu subjekts jebkurā gadījumā būtu jāinformē par konkrēto datu apstrādi un tās nolūkiem. Savukārt atbilstoši datu minimizēšanas principam Valsts robežsardzes sniegtajām ziņām sociālo pakalpojumu sniedzējam par iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri jābūt adekvātām, atbilstīgām un jāietver tikai tas, kas nepieciešams apstrādes nolūkos. Adekvātas un atbilstīgas ziņas par ārzemnieku būtu tādas, kas, amatpersonas ieskatā, norāda uz iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu (aizturēšanas apstākļi, ārzemnieka paskaidrojumi, cilvēku tirdzniecības indikatori u.c. apstākļi). Secīgi sociālo pakalpojumu sniedzējs jau savas kompetences ietvaros veiktu tālākās darbības, kas ietver arī citu nepieciešamo ziņu iegūšanu, lai objektīvi izvērtētu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura tiesiskajam statusam.

Starpinstitucionālā sadarbība bērnu tiesību aizsardzības jomā

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3. pants nosaka, ka *“bērna tiesības un brīvības valsts nodrošina visiem bērniem bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no bērna, viņa vecāku, aizbildņu, ģimenes locekļu rases, tautības, dzimuma, valodas, partijas piederības, politiskās un reliģiskās pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, dzīvesvietas valstī, mantiskā un veselības stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem”*. No minētā ir secināms, ka Latvijā attiecībā uz nepilngadīgiem ārzemniekiem (tai skaitā uz izraidāmiem) ir piemērojama vienota bērnu tiesību aizsardzības sistēma (sistēma, kas ir attiecināma uz visiem bērniem, kas ir valstī). Savukārt speciālās tiesību normas nosaka īpašas tiesības un procedūras, kas ir attiecināmas uz noteiktu nepilngadīgo ārzemnieku bez pavadības kategoriju.

No Latvijā spēkā esošajām tiesību normām izriet, ka nepilngadīgo ārzemnieku, kas Latvijā uzturas bez likumisko pārstāvju klātbūtnes, tiesību nodrošināšana ir vairāku bērnu tiesību aizsardzības subjektu atbildības lokā un īstenojama, iestādēm savstarpēji sadarbojoties.

Saskaņā ar **Imigrācijas likuma** 50.⁸ panta otro daļu izraidīšanas procedūras laikā nepilngadīgu ārzemnieku, kurš ir bez vecāka vai viņa likumiskā pārstāvja pavadības, personiskajās un mantiskajās attiecībās pārstāv bāriņtiesa vai tās iecelts aizbildnis, vai bērnu aprūpes iestādes vadītājs.

Bāriņtiesas kā nepilngadīgās personas pārstāvja loma ir nozīmīga, jo

bāriņtiesas funkcija ir sniegt atbalstu un palīdzību nepavadītai personai un pārstāvēt viņu, nodrošināt bērna labākās intereses un vajadzības, īstenot bērna tiesībspēju un rīcībspēju. Tādējādi, īstenojot likumiskā pārstāvja pienākumu, bāriņtiesai jāpiedalās gan nepilngadīgā izraidāmā ārzemnieka bez pavadības sākotnējā aptaujā un aizturēšanas protokola sastādīšanā, gan arī procesuālajos pasākumos pēc viņa aizturēšanas, gan padziļinātās pārrunās ar nepilngadīgo personu, kā arī jāpārstāv nepilngadīgais bez pavadības tiesā un arī jāpiedalās, ja iespējams, faktiskajā izraidīšanā, kā arī visās citās procesuālajās darbībās.

Gadījumā, ja bāriņtiesa šajās pārrunās konstatē iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu, tālākā sadarbība ir identiska jau iepriekš norādītajam – jāinformē Valsts policija un sociālo pakalpojumu sniedzējs, vienlaikus par to informējot arī Valsts robežsardzi.

3.2. Ārzemnieka informēšana par tiesībām

Situācijā, kad Valsts robežsardzes amatpersona izraidīšanas procesā atpazīst iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri, tai ir jābūt gatavai ne tikai aktīvi iesaistīties un sadarboties ar atbildīgajām iestādēm un organizācijām, bet arī jāsniedz visa nepieciešamā informācija ārzemniekam par tiesībām, kuras viņš iegūtu, ja tam tiktu piešķirts cilvēku tirdzniecības upura statuss. Proti, atbilstoši likuma "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā" 3.pantam, *"ja ārzemnieks, kas nav Eiropas Savienības pilsonis, sniedz ziņas, kuras, iespējams, var palīdzēt cilvēku tirdzniecības gadījuma atklāšanā vai novēršanā, bet tās nav pietiekamas, lai izlemtu jautājumu par kriminālprocesa uzsākšanu vai lai uzsāktā kriminālprocesa ietvaros izlemtu jautājumu par šā ārzemnieka atzīšanu par cietušo noziedzīgā nodarījumā, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību, Valsts robežsardze, izmeklēšanas iestāde, procesa virzītājs vai sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējs rakstveidā informē šo ārzemnieku par nogaidīšanas perioda piešķiršanas iespēju un tiesībām, kuras viņš tādējādi iegūtu"*.

Tādējādi tiesību aizsardzības iestādēm, tostarp Valsts robežsardzei un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējam, ir pienākums nekavējoties informēt ārzemnieku par nogaidīšanas perioda piešķiršanas iespēju, tiklīdz tā rīcībā ir informācija, kas **dod pamatotu iemeslu uzskatīt**, ka attiecīgā persona

varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris. Turklāt ārzemnieka informēšana nedrīkst aprobežoties tikai ar informācijas sniegšanu par nogaidīšanas periodu, bet arī tai ir jāietver visa informācija par visām iespējām, ko piedāvā Direktīva 2004/81/EK, t.i., par nogaidīšanas perioda piešķiršanu, par termiņuzturēšanās atļaujas piešķiršanas nosacījumiem, kā arī par pakalpojumiem, ko persona var saņemt šo procesu laikā (*sīkāk sk. likuma "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā" 4., 6.-8. pantu*).

3.3. Drošības pasākumi

Apkopojot šajā nodaļā norādīto, Valsts robežsardzes amatpersonai, atpazīstot iespējamu cilvēku tirdzniecības upuri, kad vien iespējams, būtu vēlams veikt šādus drošības pasākumus:

1. Jānošķir potenciālais cilvēku tirdzniecības upuris no pārējās personu grupas, radot drošu vidi un privātumu sarunai.
2. Cik drīz vien iespējams, būtu jānodrošina tulka un/vai kulturālā mediatora klātbūtne, ja tas ir nepieciešams. Pieļaujama arī mūsdienu tehnoloģiju sniegto iespēju izmantošana, nodrošinot šo ekspertu attālinātu iesaisti.
3. Nekavējoties vēlams nodrošināt ārzemnieka (potenciālā upura) primārās vajadzības (piemēram, dzeramais ūdens, tualetes apmeklējums, neatliekamā medicīniskā palīdzība, ēdiens, tīrs/sauss/sezonai atbilstošs apģērbs).
4. Jāizsniedz potenciālajam cilvēku tirdzniecības upurim viņam saprotamā valodā precīza informācija par cilvēku tirdzniecības upura tiesībām.
5. Iespēju robežās komunikācijā ar potenciālo cilvēku tirdzniecības upuri būtu jāpiesaista amatpersona, kura ir īpaši apmācīta darbam ar iespējamiem cilvēku tirdzniecības upuriem (piemēram, izgājusi atbilstošu apmācību kursu Valsts robežsardzes koledžā). Atsevišķos gadījumos varētu palīdzēt apstākļi, ja ar personu komunicētu amatpersona civilajā apģērbā. Ja tas ir nepieciešams, vēlams, lai būtu iespēja piesaistīt psihologu.

6. Visās procedūrās ir jārespektē personu dzimuma, vecuma un kulturālās īpatnības.
7. Par iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri būtu jāziņo gan Valsts policijai, gan sociālo pakalpojumu sniedzējam.
8. Gadījumos, kad ir aizdomas, ka iespējamais cilvēku tirdzniecības upuris ir nepilngadīgais, kurš ir bez vecāka vai viņa likumiskā pārstāvja pavadības, ir jāziņo arī bērniertiesai, lai nodrošinātu bērna labāko interešu ievērošanu un ieceltu likumisko pārstāvi.¹⁸

18 Sk. Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas vienotās vadlīnijas par cilvēku tirdzniecības upuru identifikāciju un novirzīšanu migrantu un patvēruma meklētāju uzņemšanā EDSO reģionā. Vīne, 2019., 13. lpp.

Pielikums Nr. 1: cilvēku tirdzniecības indikatori

Bez jau šajā mācību materiālā minētajiem indikatoriem pielikumā tiek ietvertas tās cilvēku tirdzniecības pazīmes, kas ikvienai Valsts robežsardzes amatpersonai dod vispārīgu ieskatu apstākļos, kam visupirms būtu pievēršama uzmanība, vērtējot, vai persona varētu būt iespējams cilvēku tirdzniecības upuris. Papildus tiek izdalīti arī vispārīgie indikatori attiecībā uz nepilngadīgajām personām.

Turpmāk norādītie cilvēku tirdzniecības indikatori praksē var tikt konstatēti vienkopus vairāki, bet var būt arī situācijas, kad jau viens indikators norāda uz iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu. Viena universāla formula nepastāv, un katra situācija ir atšķirīga, līdz ar to cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana ļoti lielā ir mērā atkarīga no pašas Valsts robežsardzes amatpersonas izpratnes. Tādējādi ir būtiski atcerēties, ka ne katrā situācijā var paļauties uz to, ka, izpildoties konkrētam indikatoru skaitam vai kombinācijai, viennozīmīgi var atpazīt iespējamo cilvēku tirdzniecības upuri.

Piemēram, tādas pazīmes kā “uz tieši personai adresētu jautājumu viņas vietā atbild kāds cits” un “personai nav savas pases un citu dokumentu, tie visi ir citas personas rīcībā” norāda uz lielu varbūtību, ka persona varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris. Savukārt sekojošas pazīmes: “persona nesaņem algu vai arī tā ir niecīga”, “persona strādā ļoti ilgas darba stundas ļoti ilgos laika periodos”, “persona ir spiesta strādāt apstākļos, kuri viņu neapmierina” – ne vienmēr norādīs uz iespējamu cilvēku tirdzniecības gadījumu, un šādā situācijā noteikti būtu nepieciešama vēl papildu pārbaude un indikatoru konstatēšana.

Ja amatpersonai rodas šaubas par to, vai persona varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, vienmēr ir iespējams telefoniski konsultēties ar nevalstisko

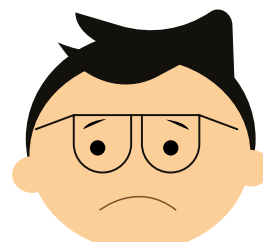
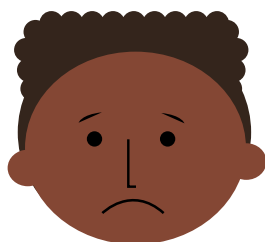
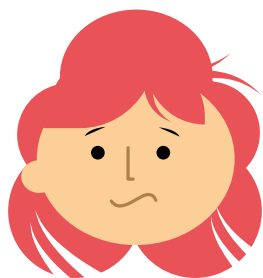
organizāciju pārstāvjiem vai tiesībsargu, kas var sniegt padomu par apstākļiem, kurus papildus noskaidrot, lai rastu lielāku skaidrību konkrētajā situācijā.

Vispārīgie cilvēku tirdzniecības indikatori

- Persona ir spiesta strādāt pret savu gribu
- Personai nav iespējas pamest savu darba vidi
- Persona cenšas dot zīmi, ka viņas gaitas tiek kontrolētas
- Persona izrāda bailes vai trauksmi
- Persona, viņas ģimenes locekļi vai citi tuvi cilvēki ir bijuši pakļauti vardarbībai
- Personai ir redzami ievainojumi, kuri varētu būt radušies uzbrukuma rezultātā
- Personai ir ievainojumi, kuri raksturīgi noteiktiem darbiem vai kontroles pasākumiem
- Personai ir ievainojumi, kuri liecina par konkrētām ierobežojošām metodēm (piemēram, zilumi uz rokām, kuri liecina par saspiešanu)
- Persona izrāda neuzticēšanos valsts amatpersonām

- Persona ir spiesta strādāt apstākļos, kuri viņu neapmierina
- Persona tiek disciplinēta ar dažādu sodu palīdzību
- Persona nesaņem algu vai arī tā ir niecīga
- Personai nav pieejas saviem ienākumiem
- Persona strādā ļoti ilgas darba stundas ļoti ilgos laika periodos
- Personai nekad nav brīvdienu
- Persona ir spiesta dzīvot nepiemērotos apstākļos
- Personai nav pieejama medicīniskā aprūpe
- Personai tiek ierobežoti vai liegti sociālie kontakti
- Personai tiek liegta iespēja sazināties ar ģimenes locekļiem vai citiem cilvēkiem ārpus vietas, kurā tā atrodas
- Personai nav atļauts brīvi komunicēt ar citiem
- Persona ir pārliecināta, ka tā ir parādā lielu naudas summu, kas ir jāatstrādā

- Persona ir pārbijusies brīdī, kad tiek nodota valsts amatpersonām
 - Persona baidās, ka tiks atklāts viņas imigranta statuss
 - Personai nav savas pase un citu dokumentu, tie visi ir citas personas rīcībā
 - Personai ir viltus identitāte vai viltoti dokumenti
 - Persona ir saistīta ar vietu, par kuru ir zināms, ka tur notiek cilvēku tirdzniecība, vai konstatēta šādā vietā
 - Persona nezina valsts valodu
 - Persona nezina savu mājas vai darba adresi
 - Personai nav iespējas ietekmēt savus darba apstākļus
 - Uz tieši personai adresētu jautājumu viņas vietā atbild kāds cits
- Persona ir atkarības situācijā
 - Persona nāk no vietas, kura ir zināma kā cilvēku tirdzniecības izcelsmes valsts
 - Par personas pārvietošanu ir samaksājis kāds, kurš atrodas galamērķī, bet personai šī naudas summa būs jāatgriež, to atstrādājot vai sniedzot pakalpojumus galamērķī
 - Persona ir veikusi darbības, pamatojoties uz nepatiesiem solījumiem

Cilvēku tirdzniecības indikatori nepilngadīgajiem

- Bērnam nav sasniedzami viņa vecāki vai likumiskie pārstāvji
 - Bērns izskatās iebiedēts vai arī viņa uzvedība atšķiras no tipiskas viņa vecuma bērnu uzvedības
 - Bērnam ārpus darba nav viņa vecuma draugu
 - Bērnam nav pieejama izglītība
 - Bērnam nav brīvā laika, lai spēlētos
 - Bērns dzīvo atsevišķi no citiem bērniem dzīvošanai nepiemērotos apstākļos
- Bērns ēd atsevišķi no citiem “ģimenes” locekļiem
 - Bērnam ir jāpārtiek no ēdiena pārpalikumiem
 - Bērns ir iesaistīts darbā, kas bērniem nav piemērots
 - Bērns ceļo bez pilngadīgu personu pavadības
 - Bērns ceļo kopā ar personām, kuras nav viņa radnieki

Pielikums Nr. 2:

Uzdevumi tēmas apzināšanai un zināšanu pārbaudei

1. Persona X savā izcelsmes valstī strādāja par pavāru, no paziņas uzzināja, ka Eiropā iespējams labi nopelnīt, strādājot restorānā. Naudu izceļošanai sagādāja šī pati paziņa, norādot, ka to varēs atmaksāt, kad persona X sāks pelnīt. Persona X kopā ar vēl citām personām ar lidmašīnu devās uz kādu citu valsti, lai no tās pēc tam izceļotu uz Eiropu.

Kamēr X un citas personas gaidīja izceļošanu, viņām tika sagādāts darbs šūšanas cehā. X kopā ar citām personām dzīvoja ēkā, kas atradās blakus šūšanas ceļam, uz darbu visi devās kopīgi, arī atpakaļ no darba visi atgriezās kopā. Doties pastaigās pa pilsētu nebija nepieciešams, jo ēdiens tika atvests uz kopmītnēm un lielāko dienas daļu visi pavadīja šūšanas cehā. Dokumenti glabājās pie personām, kas bija nokārtojušas dzīvesvietu un darbu.

Pēc 3 mēnešiem visiem tika paziņots, ka viņi dodas uz Eiropu. Samaksu par darbu šūšanas cehā viņi tā arī nesaņēma, jo steigā devās prom. Robežu persona X kopā ar pārējām personām šķērsoja nelegāli, un viņus aizturēja Valsts robežsardze.

2. Y tika aizturēta Latvijā par nelegālu robežas šķērsošanu. Y ir 16 gadi, un viņa norādīja, ka dodas pie mātes, kura strādā Eiropā, šķiet, Polijā. Y šķērsoja robežu kopā ar citām pieaugušām personām, lielākoties jaunām sievietēm, tomēr pati nevienu no šīm personām nepazīst. Kur tieši māte dzīvo, viņa nezina, kā arī nezina, ko konkrēti darīs, nokļūstot pie mātes. Izceļošanu ir nokārtojis viņas onkulis. Y tika ievietota bērnu aprūpes centrā, no kura viņa

patvaļīgi devās prom, viņu sagaidīja mašīna, kas viņu centās izvest no valsts. Y aizturēja Lietuvas robežsargi un atgriezta Latvijā.

3. Z Latvijā ieceļoja ar derīgu vīzu un plānoja strādāt celtniecībā. Kopā ar viņu ieceļoja vēl citi cilvēki, kas kļuva par viņa darba biedriem. Viņi kopā arī dzīvoja vagoniņos, kas atradās netālu no objekta.

Vagoniņi nebija apsildāmi un pārāk plaši, bet Z mērķis bija nopelnīt naudu un atgriezties savā izcelsmes valstī. Darbs tika nodrošināts, un arī samaksa bija regulāra, tomēr ievērojami mazāka, nekā bija solīts. Kad Z par to sāka runāt un teikt, ka vēlas iet prom no darba, viņam piedraudēja ar policiju, jo viņi strādā nelegāli, turklāt Z esot parādā par uzturēšanās izmaksām, kamēr viņš dzīvojis Latvijā.

4. S ir 20 gadi, Latvijā viņa ieceļoja nelegāli. Kad robežsardze viņu aizturēja, S lūdza patvērumu, bet pēc tam savu iesniegumu atsauca. Viņa norādīja, ka izceļošanu no valsts nokārtojusi viņas māte, jo viņas patēvs pret viņu slikti izturas. S nevarēja paskaidrot, uz kuriem bija plānojusi izceļot, kāds bija viņas galamērķis, kā arī norādīja, ka ir pazaudējusi telefonu un nevar sazināties ar māti.

Laikā, kad viņa bija patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā, viņu bija apmeklējuši nepazīstami cilvēki un apsolijuši nokārtot viņas izceļošanu. Šīs personas viņa nepazīna, bet, tā kā tie runāja viņas valodā, viņa uzskatīja, ka tos ir sarunājuši viņas māte.

Pielikums Nr. 3: Informācija par cilvēku tirdzniecības upura tiesībām

Ja informācija par personu dod pamatotu iemeslu uzskatīt, ka tā varētu būt cilvēku tirdzniecības upuris, personai ir sniedzama šāda informācija¹⁹:

1. Triju dienu laikā pēc tam, kad ārzemniekam²⁰ piešķirts cilvēku tirdzniecības upura statuss, viņam ir tiesības izmeklēšanas iestādei vai procesa virzītājam iesniegt iesniegumu par nogaidīšanas perioda piešķiršanu. Nogaidīšanas periods ir 30 dienas.

Nogaidīšanas periods ir laiks, kas tiek piešķirts cilvēku tirdzniecības upurim, lai tas atgūtos un izbēgtu no nodarījumus izdarījušo personu ietekmes un apdomātu iespēju sadarboties un sniegt izmeklēšanas iestādei vai procesa virzītājam informāciju, kas palīdzētu atklāt vai novērst cilvēku tirdzniecības gadījumus. Cilvēku tirdzniecības upura statusu var piešķirt Valsts policija vai arī šim nolūkam īpaši izveidota speciālistu komisija. Savukārt procesa virzītājs, atkarībā no tā, kādā stadijā ir kriminālprocess, var būt izmeklētājs, prokurors vai tiesnesis (tiesa). Ja personai tiek piešķirts nogaidīšanas periods, tad viņai kā cilvēku tirdzniecības upurim ir tiesības šo laiku uzturēties Latvijā. Lēmums par to, vai piešķirt nogaidīšanas periodu, vai to nepiešķirt, tiek pieņemts piecu darba dienu laikā.

19 Sk. likumu "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā".

20 Ārzemniekam, kurš nav Eiropas Savienības pilsonis.

2. Cilvēku tirdzniecības upurim, kā arī tā pavadībā esošam nepilngadīgam²¹ bērnam ir tiesības saņemt drošu patvērumu un izmitināšanu, pirmo palīdzību, psihologa, jurista, ārstniecības personu un citu speciālistu palīdzību, kā arī tam jānodrošina iespēja saņemt neatliekamo medicīnisko palīdzību un iesaistīties apmācībā un izglītības programmās.

Minētos pakalpojumus sniedz īpašas organizācijas²² un tos iespējams saņemt jau laikā, kad izskata iesniegumu par nogaidīšanas perioda piešķiršanu, kā arī nogaidīšanas perioda laikā un līdz brīdim, kad personai tiek piešķirta termiņuzturēšanās atļauja. Tomēr nogaidīšanas perioda piešķiršana pati par sevi nenozīmē, ka cilvēku tirdzniecības upurim tiks piešķirta termiņuzturēšanās atļauja.

3. Ja cilvēku tirdzniecības upuris rakstveidā sniedz informāciju, kas var palīdzēt cilvēku tirdzniecības gadījumu atklāšanā vai novēršanā, vai ir atzīts par cietušo noziegumā, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību, un procesa virzītājs uzskata, ka cilvēku tirdzniecības upura turpmākā uzturēšanās Latvijā būs noderīga, izmeklējot lietu vai izskatot šo lietu tiesā, tad procesa virzītājs pieprasa Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei izsniegt termiņuzturēšanās atļauju cilvēku tirdzniecības upurim.

Termiņuzturēšanās atļaujas izsniegšana netiks pieprasīta, ja cilvēku tirdzniecības upuris uztur sakarus ar personām, kuras tiek turētas aizdomās, apsūdzētas vai kuras ir sodītas par noziegumu, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību. Nosakot termiņuzturēšanās atļaujā noteikto uzturēšanās ilgumu, kas nav mazāks par sešiem mēnešiem, ņem vērā aptuveno laiku, kāds būs nepieciešams kriminālprocesam, kā arī to, vai cilvēku tirdzniecības upuris konkrētajā brīdī ir apdraudēts. Ja cilvēku tirdzniecības upuris valstī atrodas ar nepilngadīgu bērnu, tad termiņuzturēšanās atļauju piešķirs arī šim bērnam. Termiņuzturēšanās atļauju anulēs, ja kriminālprocess tiks izbeigts. Tāpat to anulēs arī tad, ja konstatēs, ka cilvēku tirdzniecības upuris kriminālprocesā apzināti ir sniedzis nepatiesas ziņas, kā arī gadījumos, kad cilvēku tirdzniecības upuris aktīvi, brīvprātīgi un pēc savas iniciatīvas kontaktējas ar personām, kuras tiek turētas aizdomās, apsūdzētas vai ir sodītas par noziegumu, kas saistīts ar cilvēku tirdzniecību.

21 Bērns, kas ir jaunāks par 18 gadiem.

22 Materiāla izstrādes brīdī sociālo rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji ir biedrība "Patvērumus "Drošā māja"", kā arī biedrība "Resursu centrs sievietēm "Marta"".

Izmantoto tiesību aktu saraksts

- ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to
- Bērnu tiesību konvencija
- Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija
- Eiropas Padomes Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību
- Par Konvencijas par bērna tiesībām papildu protokolu par tirdzniecību ar bērniem, bērna prostitūciju un bērna pornogrāfiju
- Starptautiskais līgums par baltādaino vergu tirdzniecības novēršanu
- Starptautiskā konvencija par baltādaino vergu tirdzniecības novēršanu
- Starptautiskā konvencija par sieviešu un bērnu tirdzniecības novēršanu
- Starptautiskā konvencija par pilngadīgu sieviešu tirdzniecības novēršanu
- Starptautiskā konvencija Viesstrādnieku un viņu ģimenes locekļu aizsardzībai
- Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula)
- Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2011/36/ES (2011. gada 5. aprīlis) par cilvēku tirdzniecības novēršanu un apkarošanu un cietušo aizsardzību, un ar kuru aizstāj Padomes Pamatlēmumu 2002/629/TI
- Padomes Direktīva 2004/81/EK (2004. gada 29. aprīlis) par uzturēšanās atļauju, ko izdod trešo valstu valstspiederīgām personām, kuras ir cilvēku tirdzniecības upuri vai kurām ir palīdzēts nelegāli imigrēt un kuras sadarbojas ar kompetentajām iestādēm

- Latvijas Republikas Satversme
- Administratīvās atbildības likums
- Bērnu tiesību aizsardzības likums
- Imigrācijas likums
- Likums "Par cilvēku tirdzniecības upura uzturēšanos Latvijas Republikā"
- Krimināllikums
- Robežsardzes likums
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums
- Ministru kabineta 2019. gada 16. jūlija noteikumi Nr. 344 "Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumu, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri"

Iestāžu un organizāciju kontakti

1. Tiesībsarga birojs.

E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv; tālrunis: 67686768; adrese: Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010

2. Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde.

E-pasts: tikpol@vp.gov.lv; tālrunis: 67075344; adrese: Čiekurkalna 1.līnija 1, k-4, Rīga, LV-1026

3. Biedrība "Patvērums "Drošā māja"".

E-pasts: drosa.maja@gmail.com; tālrunis: 28612120; adrese: Lāčplēša iela 75-1 B, Rīga, LV-1011

4. Biedrība "Centrs MARTA".

E-pasts: centrs@marta.lv; tālrunis: 67378539; adrese: Matīsa iela 49-3 Rīga, LV-1009

5. Valsts Bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.

E-pasts: pasts@bti.gov.lv; tālrunis: 67359128; adrese: Ventspils iela 53, Rīga, LV-1002

6. Bāriņtiesu kontaktinformācija:

[http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/barintiesu_adreses_/](http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/barintiesu_adreses/)

LATVIJAS REPUBLIKAS
TIESĪBSARGS